

LIBRIS

We know
books

BENJAMIN FERENCZ

ȘI

NADIA KHOMAMI

**CUVINTE
DE RĂMAS-BUN**

**9 LECȚII ALE UNEI
VIEȚI REMARCABILE**

Cuprins

Introducere	13	6. Despre adevăr:	
1. Despre vise:		Întotdeauna spune adevărul tău, chiar dacă nu te ascultă nimeni	90
Nu merge niciodată cu turma	27	7. Despre iubire:	
2. Despre educație:		Există lucruri mai importante decât salvarea lumii	105
Învață acolo unde te afli	39	8. Despre rezistență:	
3. Despre circumstanțe:		Mai împinge un pic piatra în sus pe deal	122
Leagă-ți singur șireturile	55	9. Despre viitor:	
4. Despre viață:		Privește înainte și ține mâinile pe volan	143
Drumul este veșnic anevoios, niciodată drept	67	Mulțumiri	155
5. Despre principii:			
Alege să fii bun	81		

dintre puținele lucruri care îl fac să plângă. Dar acelea sunt, de fapt, lacrimi de bucurie, deoarece a împărțit cu sufletul său pereche pasiunea de a face lumea un loc mai bun și de a îmbunătăți viața celorlalți. Amândoi au fost străini pe un tărâm străin, dornici să-și demonstreze valoarea și muncind din greu pentru a-și ameliora condițiile de viață.

Când îl întreb pe Ben care sunt cele trei sfaturi pe care le-ar da tinerilor, niciodată nu ezită să-mi răspundă astfel:

– Este simplu. Unu: nu renunța niciodată. Doi: nu renunța niciodată. Trei: nu renunța niciodată.

Port mereu cu mine, oriunde m-aș afla, sfaturile lui.

Nadia Khomami

Capitolul unu Despre vise

Nu merge niciodată cu turma

M-am născut într-o casă dintr-o țară care nu mai există: Transilvania. Sora mea s-a născut în același pat, cu un an înaintea mea. Ea era ungu-roaică. Pe pașaportul meu scria că sunt român. După Primul Război Mondial, părți din Transilvania au revenit României, o țară care și-a dobândit faima ca fiind casa Contelui Dracula. Nu conta că țările își schimbaseră numele; nu conta cum își tratau locuitorii. De vreme ce Ungaria și România erau la fel de antisemite, cel mai bun lucru pe care l-au putut face părinții mei a fost să plece din oraș și să părăsească țara – sau țările – dacă se poate spune așa.

Așa a început călătoria mea: în condiții de sărăcie absolută. Cocioaba în care m-am născut

eu nu avea apă, toaletă și nici curent. Avea un singur nivel și un pod. Ca să faci rost de apă, trebuia să mergi câteva sute de metri până la o fântână din centrul satului.

Când s-a ivit posibilitatea, am luat imediat un mic vas spre America. Am dormit pe o punte neacoperită, în mijlocul iernii în anul 1920. Am călătorit la clasa a treia, pentru că nu exista clasa a patra. Tatăl meu, neliniștit și nedormit, a fost tentat să mă arunce peste bord când nu mai conteneam cu bocetele de foame și m-a salvat numai intervenția unui unchi care călătorea alături de noi.

Am trecut de Statuia Libertății când am intrat în Golful New York, deși eu nu-mi aduc aminte de asta, pentru că aveam numai nouă luni. Ofițerul de la biroul de imigrări de pe Insula Ellis i-a întrebat pe părinții mei cum mă cheamă. De vreme ce părinții mei nu vorbeau engleză și ofițerul nu vorbea ungurește, română și nici idiș, au răspuns greșit aproape la toate întrebările, cu excepția statutului meu de necăsătorit. Părinții mi-au pus un nume evreiesc: Berrel. Ofițerul a întrebat:

– Bella?

S-a uitat în leagăn și a decis că am patru luni. Numai din întâmplare, abia după ce am împlinit

optzeci și patru de ani, am aflat că intrasem în Statele Unite sub o identitate falsă: ca o fetiță în vârstă de patru luni.

Așa că iată-mă ajuns în America. Am petrecut primele zile sau primele săptămâni într-un spațiu aglomerat de la Societatea de ajutorare a imigranților evrei (HIAS), care oferea adăpost imigranților nou-veniți. Patruzeci de ani mai târziu, când le-am ținut o prelegere, au fost surprinși, dar bucuroși, să audă că acea clădire fusese locul în care îmi petrecusem prima zi în America.

Tatăl meu, un cizmar care mai vedea doar cu un singur ochi, și-a căutat în zadar o slujbă. În ciuda problemelor lui cu vederea, se lăuda cu abilitatea de a confecționa o pereche de cizme dintr-o singură bucată de piele de vită. Și-a cărat calapoadele, ciocanele și instrumentele grele de făcut încălțăminte dincolo de Atlantic. Ar fi trebuit să-l avertizeze cineva că nu exista nicio vacă în New York City, cu atât mai puțin clienți pentru piața cizmelor făcute de un pantofar transilvănean.

Incapabil să vorbească engleză, un om care abia dacă știa să scrie și să citească, fără casă și fără un ban în buzunar, a fost fericit când un proprietar evreu i-a oferit de lucru ca portar într-un bloc de pe strada 56, într-un district care

se numea *Hell's Kitchen*. Am primit permisiunea să locuim în subsolul unuia dintre apartamente. Acea a fost prima mea casă în „țara promisă“, și locul în care mintea mea a „ieșit din cocon“. Îmi aduc aminte că apartamentul fusese izolat de restul pivniței. Soba cu lemne se afla aproape de o cadă mare și adâncă. Când am luat în sfârșit o cadă mai mică din metal, a fost sărbătoare. Am pus-o pe hol și am umplut-o cu găleți întregi de apă fierbinte.

Camera în care dormeam eu nu avea nicio fereastră, iar pereții erau mereu uzi din cauza fundației pline de apă. Alte părți ale subsolului erau ocupate frecvent de alcoolici sau vagabonzi care se adăposteau de frig și dormeau pe paturi încropite din ziare vechi.

Nu degeaba i se spunea *Hell's Kitchen*. Era iadul pe pământ. Situat la vest de Manhattan, cartierul era împrejmuțit de apartamente vechi și înghesuite; acel New York pe care îl vezi în filmele vechi, unde fumul se ridică spre nori deasupra blocurilor maronii, iar străzile sunt pline de muncitori și găști care fumează pe la colțuri. Zona cu cel mai mare procent de crime din întreaga țară; o „grădiniță“ cu tipi duri care mi-a dat o lecție de viață crucială: trăiește și lasă-i și pe alții să trăiască.

Ne era foame tot timpul. Părinții mei, care fuseseră promiși unul altuia încă înainte de a se naște, nu se înțelegeau deloc. Eu eram un copil plăpând, dar activ, care nu stătea niciodată locului. Și când plângeam, o făceam cu accent unguresc. Eu și sora mea nu aveam voie să stăm afară, pe stradă cu „cerșetorii“ pentru că nu am fi fost în siguranță. Respiram ceva aer proaspăt numai când stăteam pe treapta cea mai de sus din subsolul nostru, care era la același nivel cu trotuarul. Când mama se ducea jos să gătească, eu fugeam dornic de aventuri. Nu m-am simțit niciodată ca un străin. Întotdeauna am fost american. Știam că sunt evreu, dar nu știam că sunt român sau ungar. Copiii reușesc mereu să se înțeleagă între ei; nu era nevoie să cunoaștem limba celuilalt. Eu mă chinuiam să vorbesc, gesticulând sau folosind orice cuvinte știam, și până la urmă am învățat.

E o trăsătură universală, toți copiii o au. La o vârstă fragedă, nu există încă instinctul de a căuta diferențe față de prieteni, în ceea ce privește rasa, culoarea sau credința, și rareori le displace situația, numai atunci când li se spune, pentru că nu au de unde ști mai multe. Mai importante decât căutarea diferențelor sau deținerea lucrurilor materiale și a oportunităților necunoscute pentru ei sunt simțul comunității, al distracției, al libertății

și al independenței. Este o stare a minții pe care noi, adulții, ar trebui să încercăm să o păstrăm.

Locatarii din *Hell's Kitchen* erau în mare parte imigranți irlandezi și italieni, iar copiii lor păreau interesați mai ales să se bată între ei sau să se joace cu zarurile pe trotuar. Eu am fost „adoptat“ de ambele tabere, drept mascotă. În acele vremuri nu erau distracții precum televizorul, jocurile video sau telefoanele mobile; singura formă de divertisment era să ieșim pe stradă și să căutăm ceva de făcut.

Cu toate bătăile care aveau loc în cartier, crima era considerată o parte obișnuită a vieții. Experiența mea de „criminal“ s-a limitat la șterpelirea cartofilor dintr-un magazin de legume sau la rolul de „a ține de șase“, pe care îl jucam atunci când prietenii mei desfășurau niște activități îndoielnice din punct de vedere legal. Dacă vedeai vreodată un grup de copii care stăteau în genunchi pe trotuar, puteai să pui pariu că nu se rugau. Fără nicio îndoială, dădeau cu zarurile. Puneau bani într-o oală, iar eu îi protejam de prădători și de poliție. Eram cel care stătea într-un colț din apropiere, strigând:

– Chicky, chicky!

În jargonul nostru, asta însemna că se apropie polițiștii. Polițaiul irlandez injura și îi alunga

pe copii, apoi se întorcea și vărsa mărunțișul din oală în propriile buzunare. Mă gândeam că dacă acei bani erau suficient de buni pentru un polițist, ar fi fost la fel de buni și pentru mine, așa că înainte să se întoarcă el, băgam repede monețele în buzunar. Dar întotdeauna îi lăsam și lui câteva. Puteți numi asta simțul dreptății prezent la un copil de numai cinci ani.

Eu nu îmi făceam planuri. Trăiam de pe o zi pe alta. Supraviețuiam cu ajutorul istețimii mele. Uneori, în viață, cu toții trebuie să facem asta. Când am observat că niște băieți vindeau ziare pe strada 8, m-am gândit că aș putea face și eu la fel ca să câștig câțiva bănuți. Am strâns grămezi de ziare vechi pe care le-am adunat de prin subsoluri și am început să fac paradă cu ele pe bulevard, strigând:

– Luați ziarul, luați ziarul!

Le-am vândut pentru doi cenți și mi-a mers bine o perioadă, până într-o zi, când un domn s-a uitat la dată și și-a dat seama că noua lui achiziție nu era deloc nouă. M-a dus până la tatăl meu, care m-a certat, înainte să mă întrebe:

– Și banii unde sunt?

Dar banii nu sunt totul. Când un tânăr artist era în căutarea unei fete pentru a-i poza ca model pentru coperta unei reviste la modă, părul

meu lung și blond – tuns în stil castron așa cum mi-l tunde mama – și bluza de fată pe care o împrumutasem de la sora mea pentru audiție, m-au ajutat să obțin „postul”. Am fost plătit cu doi dolari și cincizeci de cenți, dar cel mai important a fost că modelele frumoase din studio s-au topit după drăgălășenia mea și m-au recompensat cu îmbrățișări și pupici.

Poți obține foarte multe lucruri, chiar dacă nu ai avere. Legătura mea cu Tony, lustruitorul de pantofi, ne aducea beneficii amândurora. Întotdeauna treceam pe la mica lui tarabă, înghesuită între două clădiri înalte de pe strada 56, ca să-i spun bună dimineța. Învățasem să vorbesc engleză cu accent italian, iar el îmi dădea mereu un *Tootsie Roll*¹ în semn de prietenie. Dacă întârziam vreodată, duceam bomboanele acasă ca să o „îndulcesc” pe mama. Toată viața ei, de câte ori am încercat s-o lingușesc, ea mi-a spus:

– Hai, că iar vine Benny cu bomboanele lui!

Tata era acum cunoscut în zonă drept „Joe portarul”, și devenise contrabandist, o „ ocupație” destul de comună în cartierul *Hell's Kitchen* al anilor 20. Într-o perioadă în care producția, vânzarea și consumul de băuturi alcoolice erau

¹ Bomboană de ciocolată (n. tr.)

împotriva legii, el făcea whisky din piure de cartofi într-un alambic din cupru ascuns la noi în subsol. Tata le dădea câte o ploscă vizitatorilor, inclusiv polițiștilor irlandezi care dădeau târcoale pe acolo pentru a se „răcori” puțin, iar cei corecți îi lăsau câțiva dolari pe masă. Eu știam că este ceva necurat, așa că am început să vorbesc în mod deschis despre noua vocație a tatei și despre prietenia sa cu unii polițiști. Distileria a dispărut în curând, ceea ce a fost probabil prima mea victorie în fața crimei organizate.

Interesul meu în prevenirea crimei a pornit de la întreaga atmosferă în care am fost crescut. În acele vremuri, cinematograful de pe strada 9 devenise „bona” mea. Intrarea costa numai zece cenți. Părinții mei mă lăsau acolo și mă luau după câteva ore. Toate filmele erau la fel: cowboy-i erau tipii cu pălării frumoase, iar indienii erau tipii cu pene. Cei cu pălării frumoase întotdeauna câștigau și îi omorau pe ceilalți. Dar am văzut și un film special, cu James Cagney, care se numea *Îngeri cu fețe murdare* și care m-a marcat.

În copilărie, Cagney și prietenul său încercaseră să jefuiască un tren. Prietenul lui a evadat și s-a făcut mai apoi preot, în timp ce Cagney a fost prins de poliție și trimis la școala de corecție, devenind mai târziu liderul unei bande. În cele